

Ricœur i Danmark

Af Peter Kemp

I en alder af 90 år har en af de største navne i nutidig fransk filosofi, Paul Ricœur, endnu engang gæstet Danmark.. Hans ophold i København den 2. og 3. maj blev en enestående oplevelse for de mange, der kom til hans foredrag i en propfyldt festsal på Danmarks Pædagogiske Universitet om ”Gavens paradokser”, eller som deltog i et lukket seminar for en udvalgt skare på godt 40 mennesker, hvis spørgsmål han besvarede med en enestående præcision og intensitet.

I over30 år har han haft en særlig tilknytning til Danmark

Han kom til Danmark første gang i 1970 og var straks en sensation i den danske offentlighed, men denne første gang var sensationen nu ikke på grund af hans filosofi, men på grund af den skraldespand der var blevet tømt i hovedet på ham af en student, skønt han var den første dekan efter 68, der var valgt af studenter og kolleger ved Universitetet i Nanterre i Paris.

Tre år senere forsvarede jeg min disputats om Engagements teori ved Københavns Universitet, men det var Ricœur der som opponent ex auditorio kom på forsiden af dagbladet Politiken, hvor forfatteren Henrik Stangerup, der senere blev verdenskendt, refererede hans indlæg og sit indtryk af hele seancen.

I 1979 skabte han også drama, men vi var kun nogle få der fandt ud af, hvad der virkelig foregik. Det var ved Københavns Universitets 500 års jubilæum, hvor han skulle hædres som æresdoktor. Dramaet bestod i, at han ti minutter før hele ceremonien skulle begynde var forsvundet. Alle andre havde indtaget deres pladser. Jeg havde tidligere set ham vandre i den procession der gik ind i domkirken overfor universitetet. Men i universitetets festsal var hans stol nu tom. Og vi ventede på dronning Margrethes og prins Henriks ankomst. Jeg havde gennemført hele bygningen for at finde ham, men forgæves.

Så til sidst gik jeg tværs igennem den fyldte festsal med alle de andre der skulle være æresdoktorer, Roman Jacobsen, Villy Sørensen og alle øvrige fornemme gæster. Helt nede på en af de bageste rækker fandt jeg ham siddende og gjorde kraftige tegn til at han straks skulle sætte sig frem på den stol, der var reserveret til ham. Og få sekunder før dronningen trådte ind i salen satte han sig på sin rigtige plads. Senere spurgte jeg ham hvorfor han ikke havde sat sig på den plads der var udset til ham. Han svarede: ”Det var fordi jeg i processionen var kommet til at gå imellem rektoren for universitetet i Jerusalem, som var israeler, og rektoren for universitetet i Damaskus, der var muslim, og jeg vovede ikke at lade dem være alene ved siden af hinanden”.

Otte år senere var jeg et år professor ved Universitet i Gøteborg og sammen med Bengt Kristensson Uggla, der senere skrev den bedste introduktion i Norden til hans filosofi (*Kommunikation på bristningsgränsen*, Brutus Östlings Bokförlag, Symposion), havde jeg bedt ham komme til Sverige for at vække svenskerne af den filosofiske dvale som de var slumret ind i, og vi organiserede forelæsninger af ham i Gøteborg, Stockholm og Lund..

Utallige andre gange har han været i København og holdt forelæsninger, og han har i øvrigt også været forelæser ved flere andre danske universiteter. Denne gang blev han modtaget af en bred skare af intellektuelle, der virkelig havde læst ham, og som var lykkelige over endnu engang at kunne lytte til ham og hylde ham.

Ricœur er altid gået imod alle slags reduktioner af den menneskelige virkelighed, hvad enten der er tale om at reducere menneskelivet til ren biologi, eller man har villet reducere sproget til et rent strukturelt system, fortolkningen til simpel iagttagelse, metaforen til en blot og bar udsmykning af talen, læsningen af fortællingen til et ren narrativt skelet, dialogen til en

udveksling af monologer, hukommelsen til spor i hjernen, individet til en selvbestemmelse uden den andens bestemmelse, det gode liv, etikken til normer og moralregler, retfærdigheden til en beregnet procedure, gaven til markedsøkonomi etc.

Ricœur har været utrættelig i sine anstrengelser for at åbne sprækker i de lukkede systemer, vise at vores verden ikke er plat, at den har flere meningsniveauer, at menneskelig mening altid triumferer over de forfladigende reduktioner.

Dette er skønheden hans filosofi, ved hans idé om det menneskelige. Men han har ikke blot villet skabe noget smukt. Hans tænkning er også resultatet af en praktisk fornuft, som vil det gode.

Men det er ikke en naiv godhed. Hvis der er naivitet, er det en naivitet af anden grad, en testet naivitet. Han har ikke villet sige andet end sandheden, sandheden om værens mange former, som Aristoteles ville udtrykke det.

Ricœurs foredrag denne gang i København handlede om, hvad der dybest set skaber et godt samfund. Han talte om den holdning til det andet menneske, som på fransk kan siges med eet ord, men på andre sprog må udtrykkes med flere. Det franske ord er "reconnaissance". Han fortalte mig, at han var blevet opmærksom på dette ord, da han arbejdede med sit sidste store værk om "Hukommelse, historie og glemsel" og havde læst Henri Bergsons bog om "Stof og hukommelse" fra 1896. Heri analyserer Bergson "reconnaissance" for at få fat på den erindring, der indtræffer i betydningen genkendelse. At genkende en person, en ting, en by, et landskab er at genfinde et møde, som har været i fortiden; det er ikke blot at opleve det samme som man har oplevet før, men det er at opleve selve den tidslighed, der forbinder os til alt det der har været.

Og samtidig er det en oplevelse af identitet: Den samme person som har været, møder mig igen.

Herfra går Ricœur så videre med sin egen analyse. Den "reconnaissance" der består i at genkende en anden person, får nu også betydningen anerkendelse. Og mennesker søger anerkendelse. Hvorfor? spørger Ricœur og svarer: Fordi vi kun finder os selv igennem andre. Kommunikation mellem mennesker er en forudsætning for vores identitet. Det er ikke omvendt færdige identiteter, der finder sammen og skaber kommunikation.

Men man kan få anerkendelse på to måder: dels ved at tvinge andre til at give den ved at beherske dem, dels ved at få den som en gave fra de andre i en gensidig given og modtagen. Og når det sker modtages anerkendelsen i taknemmelighed, og det betyder "reconnaissance" også. Vi svarer på anerkendelsen med taknemmelighed. Den anerkendelse der gives igen er en anerkendelse, der også er en tak til den anden.

Hele Ricœurs foredrag handlede derefter om spørgsmålet: Kan vi kun få anerkendelsen ved at true hinanden til at levere den, eller kan vi få den som en rigtig gave? Må vi bestandig jage efter anerkendelse for at slippe for frygten for de andre, for at undgå forladtheden og de andres foragt? Eller kan anerkendelsen også komme som en gave, der ikke gives fordi vi er nyttige midler for andres formål og er en slags varer de andre køber og sælger, men fordi vi giver os selv til andre og får os selv af de andre?

De to store skikkelser han talte om var Hegel, der siden sit tidligste forfatterskab fra begyndelsen af 1800-tallet havde kampen om anerkendelse som centralt tema i sin filosofi, og Marcel Mauss, der i sit essay om *Gaven* fra 1923 ikke blot spørger: Hvorfor give en gave? Men stiller spørgsmålet: Hvorfor give noget igen? Er det som en slags betaling for gaven? Jo, det mente Mauss, der også hævdede, at denne opfattelse af gaven oprindeligt er magi. .

Men Ricœur følger den franske filosof Marcel Hénaff (dansk dr. phil. i øvrigt), der netop har skrevet en bog, der diskuterer spørgsmålet (*Sandhedens pris*, Seuil, Paris), og som hævder, at man kan uddrage noget andet af Mauss' analyser af den primitive gaveudveksling end en magisk forestilling. Man kan se gaveudvekslingen som et symbol, der opretter et fællesskab, som er ubetaleligt, udenfor enhver pris som den højeste sandhed om livet.

Med Hénaffs tolkning af Mauss opstiller Ricœur et korrektiv til den opfattelse, at det sociale liv kun hviler på vold. Ganske vist er den sande gaveudveksling sjælden, siger Ricœur, der godt ved at det kun er ved særlige lejligheder den foregår, men når den sker oplever vi den ægte anerkendelse, og således kan han konkludere: Hvis vi aldrig havde haft denne erfaring af at være anerkendte gennem gaveudvekslingen, ville vi kun være voldelige i kampen om anerkendelse.

Ved diskussionen i det lukkede seminar, som blev holdt på Center for Subjektivitetsforskning i Købmagergade i København, diskuterede deltagerne ikke alene anerkendelsens former og gaveudvekslingen som en fundamental kommunikation, der hindrer at samfundets grundlag bliver ren vold og beherskelse. Man diskuterede også den samfundsdannende magt i erindringen om grundlæggende begivenheder, og spørgsmålet var: Kan erindringen om frygtelige lidelser være den grundlæggende erfaring, som samfundet bygger på? Kan f.eks. erindringen om Holocaust (jøders masseudslettelse) være den erindring, der appellerer til et nyt og bedre samfund efter at bødlerne er besejret?

Denne opfattelse advarede Ricœur imod. Erindringen om de store lidelser i historien er ganske vist en vigtig negativ forudsætning for samfundsdannelsen. Vi må fastholde erindringen om de store lidelser for at de aldrig skal ske igen. Men Ricœur fremhævede, at det er farligt at gøre en lidelsesfuld begivenhed, der ved særlige lejligheder mindes, til den grundlæggende begivenhed. Erindringen af store lidelser kan nemlig let friste ofrenes fortalere til at føle sig berettigede til hævn, måske endda en ret til at være bødler. Og således kommer man til at bygge hele samfundet på vold.

Derfor skal det ikke være erindringen af de store lidelser, men erindringen af en skelsættende lykkelig befrielse, der tages som grundlæggende erindring. Ikke ægypternes undertrykkelse af jøderne, men udfrielsen af Ægypten skabte det jødiske folk. Ikke Holocaust, men sejren over nazismen gav jøderne en ny anerkendelse efter 2. verdenskrig. Ikke den amerikanske borgerkrig, men frigørelsen fra den engelske kolonimagt, skabte Amerikas forenede stater.

Dertil kan man vel tilføje, at en ny verdensorden i dag ikke kan grundlægges på erindringen om terrorangrebet på World Trade Centers to tårnbygninger i New York den 11. september 2001. Vi bør ikke lade os overvælde af den apokalyptiske stemning, der har bredt sig efter denne dato. Den kan kun huskes som en negativ erfaring, og gør vi den til grundlag for den nye verdensorden bliver det en global orden, vi vil påtvinge andre, og ikke en orden, der har en social og politisk struktur, alle kan leve med. Så ender det med, at det globale fællesskab kun hviler på vold, og bliver en *pax americana*.

Hemmeligheden ved Ricœurs måde at tænke på er nok, at håbet og kærligheden altid overlever i hans univers uden at han på noget tidspunkt benægter livets hårde realiteter.

Peter Kemp

Peter Kemp, der er professor i filosofi ved Danmarks Pædagogiske Universitet, har skrevet flere bøger om Ricœur; bl.a. *Tid og fortælling. Introduktion til Paul Ricœur*, Aarhus Universitetsforlag, og *Praktisk Visdom, Om Paul Ricœurs etik*, Forlaget Forum.